

Alvar Aalto – Anarkisti!?

Paavo Pommi

1995

Alvar Aalto on ehkä kaikkien aikojen tunnetuin suomalainen arkkitehti. Hänen piirtämiä rakennuksia on rakennettu satoja aina ulkomaita myöten. Finlandiatalon ja Aalto -vaasin suunnittelija ei varsinaisesti ollut mikään poliittinen agitaattori, mutta omasi silti joukon yhteiskunnallisia ajatuksia. Kuinka moni tiesi että Aalto oli luokattomaan yhteiskuntaan uskova anarkisti? Seikkaa on toisaalta yritetty vaieta kuoliaaksi, sillä Aaltoa on erityisesti juhlittu porvarillisissa piireissä.

Alvar Aallon vanhemmat oivat liberaaleja porvareita ja kannattivat nuorsuomalaisia, jotka olivat tuolloin osin jopa vasemmistolaisia erotuksena nykyisestä hyväosaisten juppien puolueesta. Nuorsuomalaisten joukossa politikoi tuolloin myös Arvid Järnefelt, tolstoilainen anarkisti ja agraarisosialisti, joka kehotti kaikkia kieltäytymään aseista. Nuoren Alvarin koulunkäynti Jyväskylän ahdasmielisessä lyseossa ei sujunut ongelmitta, mutta ylioppilaaksi päästyään hän pääsi Helsingin Teknilliseen korkeakouluun. Vuonna 1918 Alvarin ollessa 20 puhkesi sisällissota ja arkkitehdinalunkin piti valita puolensa. Aallon äiti oli jyrkän lojaali ”lailliselle” hallitukselle ja isäkin oli sanonut pojalle tämän lähtiessä Helsinkiin; ”Alvar, pysy aina herrasmiehenä!”. Äidinkö pakottamana nuori Alvar lähti sotimaan valkoisten puolelle? Järnefeltin mielestä Aalto ei varmaankaan olisi ollut herrasmies ja nähtävästi mies itsekin katui tekojaan – Aalto ei koskaan puhunut sisällissodan hirvittävästä kokemuksesta!

20-30 luvuilla Aalto oli mukana CIAM:issa, joka oli arkkitehtien, taitelijoiden sekä intellektuellien kansainvälinen piiri. CIAM:iin kuului mm. Carola Gideon Welcker, joka tunsikin henkilökohtaisesti James Joycen, ja jonka kanssa Aalto piti yhteyttä elämänsä loppuun saakka. Welcker antoi aalto -tutkimukselle tärkeän aspektin, anarkismin. ”Ja tästä asiasta monet aikamme suurista taiteilijoista ovat olleet yhtä mieltä: vain sellainen yhteiskunta, joka omaksuu anarkismin vapaus- ja solidaarisuusperiaatteet, voi olla onnellinen”, joutui myöntämään Aallon elämänkerän kirjoittaja Göran Schildtkin. Hän oli Aallon ystävä ja määritteli Aallon yhteiskunnallisuuden näin: ”Päädymme anarkistiseen vapaudenoppiin, jossa aktiivisella vähemmistöllä on suuri vaikutus ja jossa kenelläkään ei ole oikeutta rajoittaa toisten tekemistä niin kauan kuin vapaus ei ole vahingollista lähimmäiselle”. Aallon yöpöytäkirjoista löytyi myös Pjotr Kropotkinin kirja ”en anarkists minnen”, joka oli luettu Georg Brandesin esipuheen osalta täysin puhki!

Oikeistolaiset, lähinnä ”vapaussodan” ja suojeluskuntaliikkeen veteraanit (Aalto suunnitteli nimittäin myös muutaman suojeluskuntatalon) ovat juhlineet miestä patrioottina. Turhaan. Aalto katui osallistumistaan sotaan ja piirsi myös työväentaloja. Joskus Aalto myös vittuuntui maa-hansa. Hän matkusteli paljon ja tiuskaisi kerran vaimolleen: ”Aino. Eiköhän ole viisainta, että

me muutamme Amerikkaan. Eihän meitä itseasiassa sido tänne mikään muu kuin tämä talo ja tuo pianosaatana”.

Alvar Aalto ei koskaan äänestänyt. Siitä kovaa vastenmielisyyttä hän tunsii parlamentaarista järjestelmää ja valtaapitäviä kohtaan. Kaikesta huolimatta hän teki kilpailuehdotuksensa eduskuntataloksi. Alvar parka, luuliko hän voittavansa. Aallon ehdotuksessa istuntosaliin ei kiinnitetty mitään erityistä huomiota mutta sitävastoin eduskuntatalon yhteyteen olisi sijoitettu julkiiseen käyttöön tarkoitettu kirjasto sekä suuri ravintola-kahvila. Tätähän valtaapitävät eivät olisi hyväksyneet.

Alvar Aalto ymmärsi vuosisatamme alun avantgardisteja, joiden taulut eivät aina pysyneet raamien sisällä. Hän itsekin rakasti pieniä piloja. Kun tietämätön menee Jyväskylän yliopiston päärakennuksen vessaan paskalle, huomaa hän että jalat eivät mahdu puoliksikaan koppiin. Ovi on jätettävä auki. Pilasta ei varmaan ollut kyse Aallon rakentamassa veneessä – paatti upposi heti veteen laskettua.

Alvar Aallon ei ole sanottu olleen mikään teorian mies. ”Minä vastaan rakentamalla” sanoi maestro, mutta antautui kuitenkin teoreettiseen pohdintaan. Aalto jakaa luokattoman yhteiskunnan utopian monien muiden arkkitehtien kanssa. Yhteiskunnan kehitys tulee irrottaa kaupan, tekniikan ja teollisuuden määräysvallasta. Suomen Aalto näki soveltuvan luokattoman yhteiskunnan laboratoriksi. Aallon luokattoman yhteiskunnan ”ihanneihminen” on ehyt jakamaton individi.

Ihmiskunnan historiassa tekninen maailma oli aluksi vapauden takuu. Tietyissä pisteissä kehitys kuitenkin muuttui ja jossakin vaiheessa se ilmiö, joka aluksi loi vapautta, voi olla vapautta eniten kahlitseva tekijä. Aikamme on yhtämittaisessa taistelussa mekanisoitumista ja koneita vastaan. Toivottavasti emme ole vielä menettäneet kamppailua, sillä Aallon mukaan pitkälle viety mekanisointi johtaa suoraan diktatuuriin. Luokattoman yhteiskunnan vastaista pyramidialisesti hallittua yhteiskuntaa määrittää juuri mekaanisuus, sillä hyvin organisoitua teknistä koneistoa on hallittava yhdestä pisteestä.

Mekaanisuuden vastakohta on orgaanisuus. Mekaanisen konemaisen kovuuden ja syöpämäisten massatyypisten vuokrakasarmien tilalle Aalto halusi orgaanista tasapainoista ja eriytyvää kehitystä, elimellistä ykseyttä, jossa toimii paikallisesti ryhmittyneiden solujen kommunikaatio. Ainoastaan vakiintuneiden muotojen käyttö sekä uusien muotojen vakiinnuttaminen ei Aallolle kelvannut vaan tilalle piti saada orgaanista vaihtelua ja kasvua.

Anarkismiin liittyvää desentralisaatio-termiä Aalto alkoi käyttää 30-luvulla. Esimerkiksi radio ei ole desentralisoiva voima, vaan vahvasti keskittävä. Sen sijaan puhelin on malliesimerkki desentralistisesta hajakeskityksestä, joka edellyttää paikallista ryhmitystä. Hierarkisen sentralismin lisäksi desentralismin rajaa voi vetää myös atomismiin. Kun atomismi on pistemäistä sirpaloitua hajoitusta, niin desentralisaatio tarkoittaa hajasijoitettujen ehyiden kokonaisuuksien luomista. Ruuhkautuminen, keskittyminen ja tyypittyminen johtuvat sokean kehityksen sentralistisista pyrkimyksistä ja siitä, että valtakeskus kasvattaa valtaansa gravitatiivisesti. Tämä näkyy esineellistävänä atomismina, ihmisen hajoittamisena. Valtakeskittymät tulisi desentralisoida ja samalla koota ihmisen kannalta hajautettu. Aalto halusi lisätä radikaalisti myös julkisten areenojen asemaa. Torit, aukeamat ja muut ihmisten yhteiset tilat olivat arkkitehdille tärkeitä.

Taitelijan tehtävä on Aallon mukaan hajoittaa taiteen ja ei-taiteen välistä kuilua ja ikäänkuin astua kansan pariin auttaakseen luomaan uusia näköaloja ja harmonista elämää. Arkkitehtuurin työ on eettistä ihmisensuojelua, jossa kaiken keskus on ”pieni ihminen”. Pienellä ihmisellä Aalto tarkoitti kaikkia ihmisiä, ei heikkoja holhottavia.

Kasvava hollywoodilaisesti väritetty mentaliteetti ja massayhteiskunta amerikkalaisten autojen tasapainottomuukseensa loivat Aaltoon voimattomuutta. Hän päätyi lisääntyvään pessimismiin.

Jos Aalto kerran oli anarkisti, miksi hän suunnitteli eliittihuiloita ja -palatseja, kirkkoja, suojeluskuntataloja sekä tehtaita? Aallon mukaan Suomessa vain noin 5% rakennuksista oli kunnollista arkkitehtuuria. Näin luokatonta anarkistista yhteiskuntaa varten saataisiin parempia rakennuksia, sillä käyttötarkoitustahan voi aina muuttaa! Vastaus kysymykseen – jos sellaista edes on – on varmasti vähemmän proosallisempi. Aallon anarkismi oli ambivalenssia ja ei-käytännöllistä, eikä se sisältänyt eettistä periaatetta ”elä niin kuin agitoit!”. Vai mitä on sanottava esimerkiksi Jyväskylän poliisilaitoksen suunnittelemisesta epäinhimillisene putkineen? Vaurastuva arkkitehtimme teki kompromisseja, mutta eihän hän tosin itse ”säilöön” päässytäkään. Kun Aalto kerran kännipäissään oli joutunut jo putkan eteiseen, aulassa ollut ylempi konstaapeli sanoi alemmalleen että ”eihän akateemikkoa saa tänne tuoda”. Silti isä, joka muuten lähes kuvitteli vanhuudenpäivillään olevansa marsalkka Mannerheim, ei olisi voinut olla pojastaan ylpeä: ”Alvar, pysy aina herrasmiehenä”.

Anarkistinen kirjasto
Anti-Copyright

Paavo Pommi
Alvar Aalto – Anarkisti!?
1995

Kaurapuuro #9, 1995

fi.theanarchistlibrary.org